

Paul Hermsen, Els Vos & Udo Holtappels:

Het toverwoord in NT2 is flexibiliteit *Anders leren moet!*

Het NT2-onderwijs moet steeds efficiënter ingericht worden, zodat cursisten zo snel en zelfstandig mogelijk kunnen functioneren in de samenleving. Op de meeste Regionale Opleidingscentra (ROC) wordt daarom op de een of andere manier aan een vorm van zelfstandig leren gewerkt. Binnen een aantal instellingen worden Open Leercentra (OLC) ingezet, die een positieve bijdrage kunnen leveren aan het zelfstandig leren. Het denken over de invulling van de OLC is momenteel nog volop in ontwikkeling. Paul Hermsen (onderwijskundige), Els Vos (coördinator NT2) en Udo Holtappels (coördinator Open Leercentrum) vertellen in dit artikel waarom en hoe zij zelfstandig leren en flexibel leren vorm hebben gegeven op de NT2-afdeling van het Regionaal Educatief Centrum (REC) Eindhoven. De invoering van het Open Leercentrum heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Ze beschrijven in welke stappen de invoering plaats heeft gevonden, welke voorwaarden daarvoor vervuld moesten worden en wat de rol van de docent en de cursist hierbij was. Ze gaan zowel in op organisatorische als inhoudelijke aspecten. Het Regionaal Educatief Centrum Eindhoven is een pilot-school voor de methode Nieuwe Buren, een multimediale methode waarin de ontwikkeling van het zelfstandig leren centraal staat. De auteurs bespreken aan het slot van dit artikel hun eerste ervaringen met deze methode.

Het REC Eindhoven bestaat uit de afdelingen MBO-administratie, VAVO, Doorstroom, NT2, Basisaanbod en een afdeling Contractactiviteiten. Op de afdeling NT2 (waar Nederlanders als tweede taal gegeven wordt aan hoogopgeleide anderstaligen) studeren onge-

veer duizend cursisten. Tot voor kort kon iedere cursist zelf bepalen hoe lang hij van het gesubsidieerde onderwijs gebruik maakte. Het leerdoel dat de cursist had, was niet altijd even duidelijk. Docenten en subsidieverstrekkers kwamen tot de conclusie dat leerroutes kort en doelgericht moeten zijn. Nu moet een cursist na ongeveer anderhalf jaar de Nederlandse taal dusdanig beheersen dat hij werk kan vinden, een vervolgopleiding kan volgen en goed kan functioneren in de samenleving. Dat heeft grote gevolgen voor docent, cursist en onderwijsorganisatie.

De intake moet nog zorgvuldiger gebeuren. Het leerdoel moet snel vaststaan, opdat er onderwijs op maat geboden kan worden. Voor werk in een bedrijf heeft de cursist immers een andere woordenschat nodig dan voor een vervolgopleiding op MBO- of HBO-niveau. Daarom moet het onderwijsleerplan bijgesteld worden. Voor de diverse leerroutes moet een gedegen leerplan geschreven worden. In de lessen moet efficiënt werken centraal staan. De didactiek moet daarom een verandering ondergaan. Dat betekent dat de docenten bijscholingen zullen moeten gaan volgen. De cursist moet ook leren hoe hij in en buiten de lessen zelfstandig de taal kan verwerven.

In dit artikel willen we duidelijk maken waarom en hoe we zelfstandig leren en flexibel leren introduceerden op de NT2-afdeling in een poging het rendement van de lessen te verhogen. Zelfstandig leren werd het speerpunt door het Open Leercentrum (OLC) in te zetten als aanvulling op het bestaande curriculum. Flexibel leren is bij *Nieuwe Buren* (1996) het centrale concept; de ontwikkeling van het zelfstandig leren staat centraal, waarbij de cursisten steeds meer zelf de verantwoordelijkheid dragen voor wat ze willen leren.

Het is niet zo dat de twee benaderingswijzen totaal van elkaar verschillen – er is duidelijk overlap – maar om spraakverwarring te voorkomen lijkt het ons zinvol een uiteenzetting te geven over de verschillen tussen deze leervormen. Flexibel leren is eigenlijk een stap in de richting van zelfstandig leren.

Terminologie

In alle vormen van onderwijs, van basiseducatie tot universiteit, zijn er vanaf de jaren

zeventig ontwikkelingen gaande die een groter beroep doen op de eigen verantwoordelijkheid van degene die leert (cursist) en op de begeleidende kwaliteiten van degene die lesgeeft (docent). Het streven om aan dit ideaal vorm te geven is weliswaar actueel, maar niet nieuw. Toonaangevende reformpedagogen die in het eerste deel van deze eeuw nieuwe onderwijsconcepties in de praktijk hebben beproefd zoals Freinet, Montessori, Decroly en Pertersen, hebben het belang van de actieve rol van de leerling tijdens het leerproces steeds benadrukt.

Het vergroten van het zelfstandig leervermogen en de zich wijzigende rol van de docent van 'onderwijsgever' naar 'begeleider van cursisten in studieprocessen' komt men in de onderwijskundige literatuur onder allerlei benamingen tegen. Daarom geven wij allereerst een korte toelichting op enkele in dit verband veelgebruikte termen, te weten: open leren, zelfstandig leren, flexibel leren/onderwijzen en docent-onafhankelijk leren (Benedictus 1993). Binnen het onderwijs zou open leren het ultieme doel moeten zijn. De cursist heeft een leervraag, en hij kan die vraag in zijn eigen tempo, in zijn eigen tijd, met de ondersteuning die hij nodig heeft beantwoorden. De andere vormen zijn afgeleid van open leren en hebben veel minder consequenties voor zowel de docent, de onderwijsorganisatie en de cursist.

OPEN LEREN Abe Benedictus heeft het open leren in Nederland mede geïntroduceerd en de eindredactie verzorgd van het *Handboek Open Leren*, dat in 1993 verscheen. Open leren definieert hij als een onderwijsconcept dat ervan uitgaat dat:

- het individu centraal staat bij de vorm en inhoud van zijn studie;
- het individu de verantwoordelijkheid heeft voor zijn studie;
- het individu de beschikking heeft over de voorzieningen die hij voor zijn studie nodig heeft.

Bij open leren is er sprake van zo min mogelijk sturing door de docent. Het is een manier van leren waarbij de cursist zoveel mogelijk zelf bepaalt wat, wanneer, hoe en waar hij wil leren. De leerstof is daartoe opgedeeld in modulen. Benedictus beschrijft

een module als een op zichzelf staande eenheid van onderwijs en studie, die een samenhangend geheel vormt van begrepen, inhouden en einddoelen, gedefinieerd naar studie-last en looptijd.

Het lesmateriaal is doorgaans multimediaal van aard; lees-, studie- en oefenstof wordt afgewisseld met audio-, video-, en computer-materiaal. Open leermateriaal is verder zelfsturend van aard en bevat regelmatig controle- en feedbackmomenten ten behoeve van de cursist, alsmede een studiewijzer die de cursist informeert over doelen, studievolvergorden en -wijze, begeleidingsfaciliteiten, toetsing en afsluiting. Voor de docent is een begeleidings-handleiding beschikbaar.

ZELFSTANDIG LEREN Zelfstandig leren is te omschrijven als een vorm van onderwijs en leren in aanvulling op het bestaande, traditionele, klassikale systeem. De keuze van het wat, wanneer, waar en hoe wordt overwegend bepaald in samenspraak tussen cursist en docent. Zelfstandig leren betekent niet automatisch dat het onderwijsaanbod gemoduleerd moet worden, wel dat het onderwijsmateriaal bewerkt moet worden in de zin van duidelijke instructie- en toetsmomenten en feedbackmogelijkheden, zodat de cursist zelfstandig kan leren.

FLEXIBEL LEREN/ONDERWIJZEN De termen flexibel leren en flexibel onderwijzen staan voor een totaalbenadering van scholing en onderwijs waarbij de volgende doelen centraal staan:

- Tegemoetkomen aan de leerbehoeften van cursisten als individuen en als groepsleden door het flexibel toepassen van een breed scala aan leeractiviteiten en leersituaties en het flexibel inzetten van gevarieerd studiemateriaal;
- Cursisten in toenemende mate verantwoordelijkheid laten dragen voor hun eigen leren binnen een kader van adequate begeleiding.

Waar open leren uitgaat van zelfstandig leren-de cursisten, ligt bij flexibel leren/onderwijzen het accent op de ontwikkeling van het zelfstandig leren. Door het onderwijs flexibel in te richten maak je de weg vrij voor echt zelfstandig leren.

DOCENT-ONAFHANKELIJK LEREN De term docent-onafhankelijk leren verwijst naar een leersituatie, zowel binnen als buiten de school, waarbij zonder docent geleerd wordt. Het leren vindt plaats bijvoorbeeld via zelf-instruerend materiaal, op schrift, op cassette of video of via de computer. Het leren kan ook buiten de school geschieden in de vorm van een taalstage. Zelfstandig kunnen leren is overigens een voorwaarde om docent-onafhankelijk leren in het volwassenenonderwijs succesvol in te voeren.

Er bestaat een continuüm van gesloten naar open leren. Bij strikt gesloten leren neemt de instelling, respectievelijk de docent, alle beslissingen voor de student ten aanzien van studiedoelen, inhoud, duur, omvang, wijze, plaats, tempo en moment van starten en stoppen; bij zeer open leren bepaalt de student dat allemaal zelf. Beide extremen treffen we in Nederland nauwelijks aan; daartussen bevindt zich een rijkdom aan varianten. Praktisch elke onderwijsvoorziening of -instelling kan men ergens op de schaal van gesloten naar open positioneren. Naarmate er minder drempels en toelatingsvoorwaarden zijn en naarmate er meer keuzevrijheid en onderhandelingsruimte bestaat, is het onderwijs meer open. Het diplomagerichte dag-/avondonderwijs is relatief gesloten wat betreft inhoud, maar meer open met betrekking tot studietempo en programmakeuzemogelijkheden.

Anders leren op de NT2-afdeling

We hebben in het REC niet voor open of docent-onafhankelijk leren gekozen, omdat dat te grote consequenties voor de onderwijsorganisatie zou hebben. De leerstof zou gemoduleerd moeten worden en de rol van de docent zou vrijwel direct anders moeten; minder contacttijd, meer begeleidingsuren. Dat vereiste bovendien bijscholing op langere termijn onder leiding van deskundigen. Tegelijkertijd zou de organisatie heel flexibel moeten worden, zodat de cursisten op gezette tijden en wanneer zij daar behoefte aan hebben, lessen kunnen volgen en/of individuele hulp kunnen vragen. Dat alles was op korte termijn niet realiseerbaar. Op het REC hebben we daarom gekozen voor de ontwik-

keling van het zelfstandig leren én het flexibel leren, twee onderwijsconcepten die wél zonder grote problemen te realiseren waren. Bij het gestalte geven aan zelfstandig leren stond vooral het werken in het studiecentrum centraal, als aanvulling op en vervanging van een gedeelte van de 'gewone' lestijd; bij de methode *Nieuwe Buren* (1996) kreeg flexibel leren een plaats, waarin heel duidelijk het zelfstandig leervermogen getraind wordt.

Op de weg naar meer zelfstandig leren bleef het contactonderwijs gedeeltelijk in stand, en daarmee de organisatie van de onderwijsleersituatie. Zowel in de lessen als in de uren die de cursisten doorbrachten in het studiecentrum konden de nieuwe onderwijsconcepten gerealiseerd worden. Een ander argument lag in de volgende overweging. Als de NT2-cursist na anderhalf jaar al dan niet gecertificeerd de school verlaat, zal het leerproces niet stoppen en moet de cursist geleerd hebben hoe hij permanent bezig kan zijn met het vergroten van zijn kennis van de Nederlandse taal. Hij heeft geleerd zelfstandig de Nederlandse taal te verwerven. Dat proces speelt zich af in het studiecentrum, waar de cursisten zich zelfstandiger dan in het klaslokaal kennis en vaardigheden eigen moeten maken én in de lessen *Nieuwe Buren*, waar gewerkt wordt aan het ontwikkelen van leervaardigheden waarmee cursisten beter en sneller nieuwe informatie kunnen bemachtigen.

De afdeling NT2 nam bij de invoering van het nieuwe onderwijsconcept het voortouw. De ervaringen die op deze afdeling opgedaan zijn, zouden de komende jaren richtinggevend kunnen zijn voor de invoering van zelfstandig leren op de andere afdelingen. De afdeling NT2 was om velerlei redenen een bij uitstek geschikte afdeling om het zelfstandig leren te introduceren: de docenten waren namelijk – meer dan bijvoorbeeld vavodocenten – gewend flexibeler te werken. Iedere elf weken verandert de samenstelling van de groepen en starten er nieuwe. Ook de cursisten op deze afdeling hebben grote behoefte aan een flexibele invulling van het onderwijs, omdat hun beginsituatie erg verschilt en in de loop van een tijdvak de individuele vorderingen sterk uiteen lopen. Er zijn weliswaar twee hoofdstromen (gericht op Staatsexamen NT2 I en Staatsexamen NT2

11), maar het studietempo en de vraag naar extra oefenstof zijn binnen elke stroom en groep verschillend. Om aan de wensen van cursisten zo veel mogelijk tegemoet te komen, lag de bevordering van zelfstandig leren voor de hand.

EEN EXPERIMENT VAN EEN HALF JAAR In januari 1995 gingen enkele docenten met twee pilotgroepen van start. Die groepen hadden al enkele maanden op de traditioneel klassikale manier les gehad. Een ruimte waar cursisten zelfstandig zouden kunnen werken was nog niet beschikbaar. Wel beschikten we over twee talenpractica en enkele computer-lokalen. Een 'leermiddelenwagen' met woordenboeken, grammaraboeken, tijdschriften, cassette recorders, cassettebanden, toetsen en antwoordenboeken bood uitkomst. De cursisten konden zo hun opdrachten toch zelfstandig uitvoeren, omdat er voldoende leermiddelen tot hun beschikking stonden.

De betrokken onderwijsgevers kregen bijscholing van twee coördinatoren die zich verdiept hadden in zelfstandig leren door het lezen van literatuur, het volgen van studiedagen en het bezoeken van plaatsen waar nieuwe vormen van onderwijs al in praktijk werden gebracht. Die coördinatoren namen overigens ook deel aan de pilot. De cursisten werden op de hoogte gebracht van het experiment. Hun werd verteld waarom zij de uitverkorenen waren en wat het doel van het experiment was. Hoofddargument was: bevordering van het zelfstandig leren om zo snel mogelijk het einddoel te bereiken. De meningen van de cursisten waren nog verdeeld. Ze wisten niet goed wat ze van het programma moesten verwachten, maar ze waren allen welwillend om aan een experiment deel te nemen.

DE UITGANGSPUNTEN In de nieuwe werkwijze mocht de docent alleen dan klassikale instructie geven, als een andere manier niet mogelijk was. Bij alle oefeningen moest de docent zoeken naar de meest effectieve manier om de cursisten iets te laten leren. In de lijn der verwachtingen lag wel dat de ideale manier om bijvoorbeeld een oefening tot een goed einde te brengen op den duur ook door de cursist zelf bepaald zou moeten worden.

Maar de sturing kwam in het begin nog heel sterk van de docent. De toelichtingen van de opdrachten werden door hem op papier gezet. De cursist kon zijn map, naslagwerken of de groepsleden raadplegen als hij op een of andere manier mocht vastlopen. De opdrachten moesten de cursisten individueel, in tweetallen of in een groep uitvoeren. De cursisten keken hun huiswerk zelf na met behulp van sleutels. Tijdens die correctie was er altijd een docent aanwezig om problemen op te lossen, overigens niet vóór de cursist tips te hebben gegeven over mogelijkheden om zelf tot een oplossing te komen.

Ook het groepswork dat in de klas werd uitgevoerd, werd door de cursisten zelf geëvalueerd. Elke week kregen de cursisten leerstofgebonden toetsen. De hoeveelheid stof voor zo'n toets was aanzienlijk en door het feit dat cursisten veel van de leerstof zelfstandig moesten verwerven, werden ze gedwongen hun tijd goed te besteden. Ze kregen bovendien een beter zicht op hun vorderingen, net als de docent.

De docent ontwikkelde iedere week of iedere twee weken lesstofschemas, waarin precies stond aangegeven wat er in de klas, op school, in het OLC en thuis gedaan moest worden (zie afbeelding 1). Deze schemas werden wekelijks met de cursisten besproken en periodiek bijgesteld. De schemas bevatten onder andere een overzicht van de leerstof uit de studieboeken die in de klas behandeld of uitgevoerd moest worden, talenpracticum-oefeningen, computerprogramma's, huiswerkopdrachten en toetsen. De cursisten die door omstandigheden niet op school konden zijn, wisten daardoor precies wat er van hen verlangd werd. Ook werden suggesties gegeven voor de aanpak. Degenen die veel tijd hadden, konden vooruit werken en hadden daardoor ruimte voor extra oefenstof. Doordat de lessen veel effectiever verliepen dan voorheen, kregen de docenten per week meer tijd voor persoonlijke begeleiding. Er ging in de lessen geen nutteloze tijd meer verloren aan tijdrovende gezamenlijke huiswerkbesprekingen of eindeloze grammaticalexercities. Een cursist die snel zijn huiswerk nagekeken had, kon zelf doorgaan met bijvoorbeeld extra schrijfoefeningen. De docent

Lesschema week 22		17 t/m 21 februari	groep A2
METHODE:	OEFENINGEN:	HUISWERK:	
* D.D.M.	- Toets 39 t/m 42 - aanbieden les 43 - werkboek 43	<u>D.D.M.</u> leren: gatentekst 43 maken: invuloef. 43	
* Code Nederlands	- huiswerk: 178 10t/m 15 - regelrecht I: blz. 89/90 blz. 30 t/m 33	<u>Code Nederlands</u> leren: les 17 C19 maken: A-B-C	
* Fonologie	- 17C + oef. 20	<u>D.S.V.</u> leren: les 11	
METHODE:	OEFENINGEN:	HUISWERK:	
* D.D.M.	- huiswerk - les 44 aanbieden	<u>D.D.M.</u> leren: gatentekst 44 maken: invuloef. 44	
* Code Nederlands	- huiswerk - les 16 D. + oef. 21+24	<u>Code Nederlands</u> leren: A-B-C-D maken: D23-25-26	
* O.L.C.	- luisteren: L. elem. '88 - schrijven/grammatica	<u>D.S.V.</u> leren: les 11	
METHODE:	OEFENINGEN:	HUISWERK:	
* D.S.V.	- les 11 afmaken	<u>D.S.V.</u>	
* D.D.M.	- huiswerk + 45	<u>D.D.M.</u> leren: gatentekst 45 maken: invuloef. 45	
* Code Nederlands	- les 17 E	<u>Code Nederlands</u> maken:	
* Fonologie	- les 26	leren: TOETS les 17	
METHODE:	OEFENINGEN:	HUISWERK:	
* D.M.D.	- huiswerk - praten in tweetallen n.a.v. vragen uit handl. - afsluiting D.D.M.	<u>D.D.M.</u> maken: leren: TOETS les 43 t/m 45	
* Code Nederlands	- TOETS les 17	<u>Code Nederlands</u> maken:	
* Fonologie	- les 27	leren: TOETS les 17	
* O.L.C.	- code Nederlands les 17 - ras. serie 3. Vocab. 7		

Afbeelding 1: Lesstofschema beginnersgroep.

kon tijd besteden aan die cursisten die meer moeite hadden met de leerstof. De snelle cursisten werden niet opgehouden, de langzame werden toch voldoende gevoed.

De 'pilot-docenten' vergaderden regelmatig. Duidelijk werd onder meer dat de cursisten de veranderde rol van de docent niet direct als positief ervoeren en er niet van

overtuigd waren dat ze zo meer en beter leerden. Ze misten de docent als spil van het onderwijsgebeuren. Er ontstonden discussies over het doel dat bereikt moest worden. Gaandeweg kwam er begrip voor de ingeslagen weg. De afhankelijke houding van de cursisten veranderde langzaam in een meer zelfstandige houding. Ze vroegen minder aan de docent, zochten zelf of samen naar oplossingen, toonden meer initiatief, durfden meer, werden kritischer, stimuleerden en overtuigden elkaar. Ze namen meer verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces. De docent bewaakte het onderwijsproces van iedere leerling. Als gevolg van de open communicatie kwamen er meer verzoeken om extra oefenstof binnen. De cursisten wilden meer spreek- en grammatica-oefeningen, extra luisteroefeningen in het talenpracticum of computeroefeningen. Aan die verzoeken werd voldaan, met dien verstande dat het klaslokaal vaak de beperkende factor hierin was. Er was in een klaslokaal niet genoeg plaats om even in een klein groepje een rollenspel uit te voeren zonder de anderen te storen. De roep om een studiecetrum werd steeds luider.

NT2 met zelfstandig leren aan de slag

In september 1995 ging de hele NT2-afdeling op weg naar zelfstandig leren. Uit het experiment van het voorafgaande half jaar bleek dat de volgende punten aandacht verdienden:

- Docenten moesten grondig bijgeschoold worden; ze werden immers meer begeleider en minder docent. Hierbij werd gedacht aan het leren om de cursisten individueel te benaderen en het leren achterhalen waar hiaten zitten. Aansluitend daarop moesten docenten leren hoe die hiaten weggewerkt kunnen worden door bijvoorbeeld leerstof te zoeken. Ze moesten leren goede feedback te geven en leren te differentiëren. Ook moesten ze leren conclusies te trekken uit toetsresultaten en leren lesstofschema's te maken voor de groep en voor de individuele cursist;
- Bij alle methodes die gebruikt worden, moesten sleutels gemaakt worden.
- Cursisten moesten leren zelfstandig te werken en moesten er eveneens van overtuigd raken dat ze daardoor gericht en sneller leren;

- Een plaats waar cursisten zelfstandig kunnen werken was noodzakelijk;
- Extra leermiddelen moesten aangeschaft worden om beter te kunnen differentiëren;
- Er moesten meer leerstofgebonden toetsen ontwikkeld worden door een groep docenten van school, zodat cursisten en docenten konden beoordelen of en welke vorderingen er gemaakt zijn;

Gedurende het schooljaar 1995/1996 werd aan bovengenoemde punten gewerkt.

Het nieuwe studiecetrum

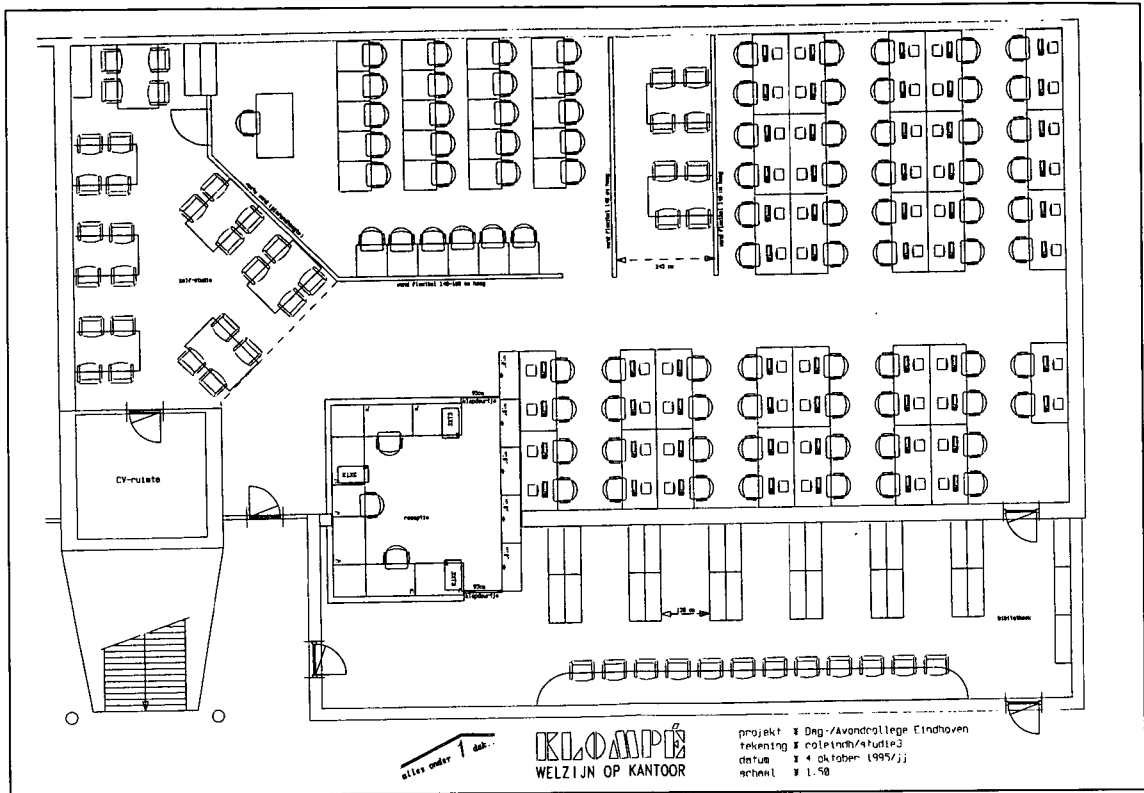
In februari 1996 was het nieuwe studiecetrum gereed. In die ruimte zijn geplaatst:

- Zestig computers, waarvan veertig cd-roms vanwege de nieuwe multimediale methode *Nieuwe Buren*;
- Een zeer geavanceerd talenpracticum, zodat er tegelijkertijd verschillende groepen kunnen werken en tevens cursisten die zelfstandig willen werken;
- Een NT2-bibliotheek en mediatheek voorzien van woordenboeken, grammaticaboeken, methodes die in de klas gebruikt worden, examenmateriaal, gekopieerde cassettebanden, sleutels bij de methodes en toetsen;
- Een schoolbibliotheek;
- Een kopieerapparaat;
- Veertig zelfstudieplaatsen;
- Een kopieerapparaat waarmee drie cassettebanden tegelijk gekopieerd kunnen worden.

Ook werd een automatiseringssysteem voor de mediatheek aangeschaft. Dit systeem heeft de mogelijkheid om in de databanken van onder andere de bibliotheek van de Technische Universiteit en de Hogeschool Eindhoven alsmede de Openbare Bibliotheek Eindhoven te kijken. Alle boeken, tijdschriften en cassettebanden die er in het gebouw aanwezig waren, moesten ingevoerd worden. De cursisten en docenten kregen de mogelijkheid op vier willekeurige plaatsen in school het systeem te raadplegen.

Het studiecetrum in gebruik door NT2

De organisatorische veranderingen binnen de NT2-afdeling hebben tot doel het rendement van de lessen te verhogen en een begin te

Afbeelding 2: Plattegrond van het studiecentrum.

maken met het vergroten van het zelfstandig leervermogen en de zelfwerkzaamheid van de cursisten.

De standaardcursus NT2 bestaat uit zestien lesuren per week gedurende twee jaar. Daarvan krijgen de cursisten tien lesuren les in groepsverband. Daarnaast werken ze twee uur per week in het talenpracticum met de methode *Dat spreekt vanzelf*. Deze methode is zo opgesteld dat cursisten een groot deel van de oefeningen zelfstandig kunnen beluisteren. Ook kunnen ze zaken herhalen als ze dat willen. Bij de oefeningen in tweetallen en grotere groepjes kunnen de cursisten ook elkaar met gerichte feedbackschema's beoordelen. De cursisten brengen vier uur door in het studiecentrum, waarvan twee uur onder begeleiding van hun docent en twee uur met de softwareprogramma's. De cursisten kunnen naast die zestien lesuren onbeperkt en gratis in het studiecentrum komen studeren.

TWEE UUR LEREN ONDER BEGELEIDING Om de cursisten met een andere wijze van zelf-

standig werken in aanraking te brengen, werken ze twee lesuren onder begeleiding van hun eigen docent in het studiecentrum. In het studiecentrum is het niet mogelijk om frontaal les te geven. Op afbeelding 2 is te zien dat de zelfstudieruimte en het talenpracticum naast elkaar liggen. De docent laat de helft van zijn groep zelfstandig een luister- of spreekopdracht in het talenpracticum uitvoeren. De opdracht(en) staan op de banden startklaar. De cursisten weten wat ze met de betreffende opdracht(en) moeten doen en kunnen in hun eigen tempo een of meer oefeningen uitvoeren. Met de andere helft gaat de docent aan de slag in de zelfstudieruimte. Daar werken de cursisten individueel of in kleine groepjes aan andersoortige opdrachten, waarbij de docent aan cursisten afzonderlijk aanwijzingen en suggesties geeft. De splitsing biedt de docent de mogelijkheid om cursisten individueel te begeleiden en bijvoorbeeld het uitvoeren van spreek- en schrijfoopdrachten beter te sturen. De cursisten krijgen opdrachten op hun niveau,

kijken ook huiswerk na of halen toetsen in. De oefenstof wordt gehaald uit methodes, die in de loop der jaren verschenen zijn.

Alle leermiddelen zijn voorhanden. Voor de docenten die al differentieerden in de klas levert deze werkwijze weinig problemen op. De 'frontale' docenten hadden het er in het begin moeilijk mee, maar hebben met steun van de inhoudelijke coördinator hun weg inmiddels gevonden. Deze probeerde hen door het voeren van individuele gesprekken en het afleggen van lesbezoeken tips te geven, en probeerde in onderling overleg naar oplossingen te zoeken.

TWEE UUR ZELFSTANDIG LEREN De docent vult op het lesstofschema in welke computer-oefeningen in ieder geval gedaan moeten worden. Ook geeft hij suggesties welke oefeningen als extra gedaan kunnen worden. De cursisten geven zelf aan of ze meer nodig hebben. De docent differentieert indien nodig, waarbij hij de map met de software-oefeningen raadpleegt. Verschillende groepen werken tegelijk aan de computers. De eerste weken leren de cursisten met computers om te gaan en worden de mogelijkheden van het studiecentrum uiteengezet door de groepsmentor en de beheerder. Daarna zijn cursisten goed in staat zelfstandig de opdrachten uit te voeren. De beheerder, zelf een NT2-docent, biedt ondersteuning.

De docent bereidt de oefeningen in de klas voor en bespreekt ze na, individueel als ze erg uiteenlopen, en frontaal als er een gezamenlijk item aangeroerd wordt. Ook leert hij de cursisten hoe ze moeten leren in het studiecentrum. De volgende aanwijzingen worden onder meer gegeven:

- Noteer de problemen die je tegen komt;
- Probeer zelf een oplossing te vinden door woordenboeken, naslagwerken of groepsleden te raadplegen;
- Neem je aantekeningen mee naar de klas, zodat de docent je kan helpen;
- Noteer de moeilijke woorden, zoek ze op en herhaal ze thuis;
- Vraag je steeds af of het zinvol is wat je aan het doen bent;
- Doe nooit iets wat je al kunt;
- Als een oefening te moeilijk is, meld dat aan je docent en stop er mee.

DE ROL VAN DE DOCENT De docent blijft een belangrijke factor in het leerproces. Bij zelfstandig lerende cursisten zal hij echter steeds meer moeten delegeren en het initiatief bij de cursist moeten leggen. Gedifferentieerd werken is nog steeds geen gemeengoed, ondanks alle studiedagen en artikelen in vakbladen. Onderwijs geven op maat kost veel energie, voor de docent maar ook voor diegene die de docent moet begeleiden. Daarnaast is een perfect georganiseerd cursistenvolgsysteem noodzakelijk voor een optimale begeleiding van cursisten. Doordat de cursist mede bepaalt wat hij doet en wanneer hij het doet, moet er een goed registratiesysteem zijn, waarmee de docent kan zien waar de cursist mee bezig is geweest. Bij het werken op de computer kunnen vorderingen al enigszins geregistreerd worden, bij het werken met ander, bijvoorbeeld schriftelijk materiaal, is een – door de cursist zelf in te vullen – logboek een mogelijkheid.

Er moet permanente bijscholing zijn om iedere docent ervan te overtuigen dat het vergroten van het zelfstandig leervermogen van cursisten effect heeft. Het uitwisselen van ideeën via intervisiegroepen van docenten zou heel vruchtbaar kunnen werken. Ook in de methodes die nu in het tweede- taalonderwijs gebruikt worden, zal aan zelfstandig leren aandacht moeten worden besteed. Tot op heden gebeurt dat in onvoldoende mate.

Nieuwe Buren

Onderwijsvernieuwing stelt eisen aan methodes. Ze zullen anders opgebouwd moeten worden dan voorheen: meer aandacht voor het proces van het leren, meer aandacht ook voor het terugkijken op het leerproces. Daarnaast zijn duidelijke aanwijzingen met betrekking tot het zelfstandig uitvoeren van de opdrachten door cursisten noodzakelijk. Ook moet er een evaluatie-instrument aanwezig zijn waarmee de cursist zijn eigen opdrachten – en die van anderen – kan beoordelen. De maatschappelijke relevantie van de leeropdrachten dient helder te zijn. Als cursisten het nut van het geleerde inzien, zullen zij gemakkelijker het initiatief nemen ook zelfstandig zaken te ondernemen.

Nieuwe Buren is een leergang voor anders-

taligen waarin een duidelijke aanzet is gemaakt om zelfstandig leren een plaats te geven in het onderwijs. Daarnaast is er ook ruime aandacht voor het buitenschools leren. Het leren van het Nederlands houdt namelijk niet op na de les of als het behalen van het examen.

Nieuwe Buren is een methode die zo is opgebouwd, dat cursisten ongeveer vijftig procent met de computer werken en vijftig procent in de klas met de taken uit het werkboek. In het multimediateel worden vooral de bouwstenen aangereikt voor de communicatieve taken in het werkboek. Op de computer staan dus vooral woordenschat- en grammatica-oefeningen. De cursisten kunnen dit deel van de methode zelfstandig doorwerken en eventueel terugkomen om oefeningen te herhalen of in te halen. Bij die multimedialessen hoeft in de ideale situatie geen docent NT2 aanwezig te zijn, omdat de cursisten dit deel heel goed alleen kunnen doorwerken. Er is dan sprake van zelfstandig werken, waarbij tevens een aantal studievareidheden worden aangeleerd.

Het programma is echter nog volop in ontwikkeling en de definitieve versie zal in 1997 verschijnen. Het REC Eindhoven is dit jaar pilot-school en kan daarom in het studiecentrum wat meer lerarenuren inzetten om cursisten extra te begeleiden en oneffenheden in de lesstof op te sporen.

De computer is slechts een hulpmiddel binnen het hele proces van zelfstandig leren, maar wel een dat op een hele aantrekkelijk manier, met video en audio, de bouwstenen van het Nederlands aan kan leren. Cursisten werken zelfstandig met de computer waarbij cursisten hulpmiddelen kunnen oproepen als een woordenboek en een grammaticaboek. De computer, en dan met name de multimediacomputer, met geluidskaart, cd-rom en dergelijke is zeer geschikt om de onderdelen woordenschat en grammatica te oefenen. De basis wordt met behulp van de multimediacomputer gelegd, omdat eenduidige feedback bij genoemde onderdelen vrij eenvoudig door de computer gegeven kan worden. De docenten hebben dan in het klassikale deel van *Nieuwe Buren* de handen vrij om zich te richten op hun sterke punt, het bevorderen van talige communicatie. In die klassikale lessen ligt de nadruk dus niet meer op het

verwerven van woordenschat en grammatica, maar worden die elementen geïntegreerd geoefend in reële communicatieve situaties.

HET WERKBOEK In het werkboek, dat alleen communicatieve taken bevat, staat de bevordering van het zelflerend vermogen centraal. *Nieuwe Buren* maakt in dat werkboek bij elke taak heel consequent gebruik van de drie elementen voorbereiding, uitvoering en evaluatie. Heel nadrukkelijk wordt de cursist getraind in het zelfstandig leren. In het begin van de leergang is de docent degene die bepaalt wat en hoe de cursisten moeten leren, maar al heel snel moet de docent onderdelen van de taken delegeren naar de cursisten. In het begin van *Nieuwe Buren* maakt de docent tweetallen of kleine groepjes en verdeelt hij de rollen van een rollenspel. In een taak verderop in het werkboek moet de cursist zelf een partner zoeken en neemt hij het initiatief tot het uitvoeren van een rollenspel. De cursisten raken er gedurende de cursus steeds meer mee vertrouwd om zelfstandig de taal te leren. Het proces van taalverwerving moeten zij langzaam onder de knie krijgen zodat ze na verloop van tijd in staat zijn zelf nieuwe zaken te leren. Een belangrijk onderdeel van een taak uit *Nieuwe Buren* is het werkplan (zie afbeelding 3).

DE DOCENT IN NIEUWE BUREN Tijdens de klassikale lessen van *Nieuwe Buren* is er veel ruimte voor interactie tussen docent en cursist en cursisten onderling. De basis van het Nederlands hebben de cursisten tenslotte met behulp van de cd-rom geleerd, dus in de klas ligt de nadruk op de verwerking; schrijven en spreken staan dan centraal. In het werkplan (zie afbeelding 3) is duidelijk te zien dat het initiatief in deze taak bij de cursisten ligt. Dat heeft als consequentie dat de docent vanzelf in een meer begeleidende rol wordt gedwongen. Door de opbouw van de taken uit de werkboeken ervaren de cursisten hun rol als heel normaal. Na een korte introductie van de docent, starten de cursisten zelfstandig met de voorbereiding van de taak en voeren zij de opdrachten in de klas, de school of thuis uit. De docent kan door deze manier van werken niet meer in zijn oude rol terugvallen; het overdragen van kennis waarbij hij frontaal de

HOE GA JE WERKEN? (werkplan)

Vorbereiding (in de klas)

Werk samen met twee of drie andere cursisten.

Wat ga je doen in de voorbereiding? Schrijf het hieronder op:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Uitvoering

Ieder groepje verzamelt informatie over één soort afval.

Zoek informatie over wat de school doet met het soort afval dat jouw groepje gekozen heeft: hoe wordt het ingezameld, hoe wordt het verwerkt?

Zoek iemand die je de informatie kan geven of zoek de informatie op een andere manier.

Geef antwoord op de vraag:

- Wat doet de school met dit soort afval?

Bereid een korte mondelinge presentatie voor:

- Welk soort afval hebben jullie gekozen?
- Waar heb je informatie gezocht/gevonden?
- Welke antwoorden heb je gevonden?

Nabespreking

Besprek met de klas en de docent:

- Heb je genoeg gedaan om de informatie te krijgen?
- Begrijp je de schriftelijke informatie over het afval?
- Begrijp je de informatie van de andere cursisten?
- Weet je nu wat je moet doen met dit afval?

Afbeelding 3: Werkplan van taken bij het thema 'afval' uit het werkboek voor cursisten.

totale groep aanspreekt maakt plaats voor bijvoorbeeld het individueel bespreken van een bepaalde stap uit het werkplan of het uitleggen van een onderdeel uit de opdracht aan een groepje cursisten dat daar moeite mee heeft. De docent moet dus voortdurend alert zijn op signalen uit de klas en de cursisten die begeleiding nodig hebben, meteen hulp kunnen bieden bij de uitvoering.

DE CURSIST IN NIEUWE BUREN Van de cursisten wordt ook meer verwacht dan in de traditionele methodes het geval is. De cursisten moeten zelf het initiatief tot leren nemen. Bij het multimediateel betekent dat dat ze na de officieel ingeplande uren terugkomen om iets te herhalen dat ze niet begrepen hebben

of af te maken wat nog niet klaar is. Zo kunnen ze toch de woordenschat en grammatica oefenen die nodig zijn voor de uitvoering van de taken in de klas of buiten de school. Het komt nu echt aan op het tonen van initiatief, zeker als de uitvoering buiten de school dient plaats te vinden. De cursisten moeten dan met behulp van het werkplan een taak uitvoeren. De meeste cursisten komen uit een onderwijssysteem waarin de docent alles stuurt, en dat levert in het begin nogal wat problemen op. Niet alle cursisten zijn even enthousiast omdat ze vinden dat ze op deze manier niet echt iets leren. Toch zorgen de enthousiaste verhalen van medecursisten en het voortdurend stimuleren van de docenten ervoor dat ook de minder geestdriftige

leerlingen de taken uitvoeren. Cursisten bellen bijvoorbeeld rijsschoolhouders om prijzen te vergelijken en andere informatie te vragen en ze gaan naar de bank om hypotheekadvies in te winnen. Ook de minder studievriendelijke cursisten voeren de taken zelfstandig uit, met dien verstande dat de docent veel strakker de touwtjes in handen moet houden en de cursisten heel goed door het werkplan moet loodsen. Voor deze groep zijn met name de werkplannen uit de taken eigenlijk te abstract. Zij hebben meer begeleiding nodig bij het proces en het gaat allemaal wat langzamer, maar door extra tussenstappen in te voegen komen ze een heel eind. Voor hen is zelfstandig leren nog een lange weg, maar het begin is gemaakt.

Uit onderzoek van Glasser (1986) blijkt dat bijvoorbeeld woorden bij cursisten op de multimediale manier beter blijven hangen. Het leren met de computer is leuker dan leren met behulp van een boek; het ziet er mooier uit en door middel van de bewegende beelden en het geluid worden verschillende zintuigen geprikkeld, waardoor de kans op bijvoorbeeld onthouden van een woord groter is. Daarnaast kan een oefening met een woord zo vaak opnieuw gedaan worden als de cursist wil, zonder dat er iemand over zijn schouder meekijkt. Bovendien blijkt dat functionele taalvaardigheid een aanzienlijke bijdrage levert aan het leerproces.

De eerste ervaringen met *Nieuwe Buren* zijn positief. Pas als de eerste cursisten de examens af gaan leggen, zal echt duidelijk worden wat het rendement van deze cursus is. Dit is de eerste cursus waarbij van functionele taalvaardigheid uitgegaan wordt en dat vraagt een andere manier van toetsen dan voorheen. Pas bij de Staatsexamens NT2 zal blijken of deze manier van leren ook daadwerkelijk aanslaat. De voortekenen zijn goed.

Voorwaarden voor invoering

Zelfstandig leren slaagt alleen als aan een aantal voorwaarden is voldaan:

- De organisatie moet aangepast worden;
- De methodes moeten op de veranderingen inspelen;
- De docent moet weten hoe hij de zaken moet aanpakken;

- De cursist moet leren zelfstandig te leren.

De innovatie stagneert als niet aan al die voorwaarden wordt voldaan. De huidige docent is niet voldoende voorbereid op zijn nieuwe rol. Een theoretische basis is van belang voordat aan de praktijk gestalte gegeven wordt. Een docent wil vooral weten hoe hij de bevordering van het zelfstandig leren in de lessen moet aanpakken. Als hij dat niet in zijn onderwijsgedrag kan inpassen, is de kans groot dat hij weer vervalt in zijn oude rol, die van initiator die weer louter frontaal gaat werken.

De school moet docenten ruimte bieden zich vaardigheden eigen te maken door middel van bijscholingsdagen en door voor intensieve begeleiding voor docenten te zorgen. De uren die vrij komen door een aantal groepen tegelijk te laten werken in het studiecentrum kunnen daarvoor benut worden. De leeromgeving moet zo ingericht zijn dat er voor de cursisten mogelijkheden zijn zelfstandig oplossingen te bedenken voor hun leervragen.

Zelfstandig leren optimaal invoeren betekent dat er veel tegelijk moet veranderen. Op instellingsniveau moet er structureel nagedacht worden over de vraag hoe de lessen er organisatorisch én inhoudelijk uit moeten zien. Een studiecentrum als een aanvullende voorziening om onderwijsinnovatief te werken kan nuttige diensten bewijzen ten behoeve van de cursist wiens autonomie en verantwoordelijkheid voor zijn eigen leerproces voorop dient te staan. Er is nog een lange weg te gaan.

Literatuur

- Benedictus, A., *Handboek Open Leren*, Culemborg, Boom BV, 1993.
- Bercken W. van de, & J. Vollaert, 'Zelfstandig leren en Leren kun je leren' in: *Les*, nr. 70, 12e jaargang, september 1994.
- Glasser, W., *Control theory in the classroom*. New York, 1986.
- Noordermeer, L. e.a. *Dat spreekt vanzelf*. Enschede, SLO, 1994.
- Vollaert J., A. Dijk & W. van de Bercken, *Nieuwe Buren*. Docentenhandleiding, algemeen deel. Den Bosch, Malmberg, 1996, blz. 5-30.